

Dovětek: Doba posledních 200 let nakonec pohltní všechny autory. protože židovství (judaismus) je součástí nás všech, jako my jsme jeho součástí. To se nezbytně promítá v kterémkoli díle kteréhokoli autora vyrůstajícího a čerpajícího z našeho prostředí. Kdo pochopil smysl této příručky, nepřekvapuje jej Karel Sýs vedle Franze Kafky, Jaroslav Vrchlický vedle K. H. Máchy, Roman O. Jakobson vedle Gustava Meyrinka...

Jana Šváhová

Rossica olomucensia XXXIV (za rok 1995). Ročenka katedry rusistiky na Filozofické fakultě Univerzity Palackého. Olomouc 1997, 232 s.

Další, v pořadí již 34. ročenka olomoucké rusistiky obsahuje výhradně příspěvky přednesené na XII. Olomouckých dnech rusistů, které se v hanácké metropoli konaly již v srpnu 1995. Tematicky byla konference koncipována do dvou základních problémových okruhů: 1. Kultura cizojazyčné řečové komunikace (z hlediska lingvistického a lingvodidaktického) a 2. Ruská klasická literatura očima člověka 20. století.

„Pilotním“ příspěvkem na vlastní téma kultury řečové komunikace jako lingvodidaktického problému je úvodní stať domácího tandemu **H. Fildrová – E. Vysloužilová** *Культура иноязычного речевого общения как проблема не только лингвистическая и лингводидактическая*, v níž autorky poukazují na ty aspekty kultury řeči, které souvisejší se změnami v charakteru sociální komunikace, zejména pak s posilováním osobnostního principu komunikace, charakterizovaného zaměřením na dialog, polylog a konkrétního adresáta. Podrobněji jsou zde zmíněny metodické problémy osvojování si jazykové kultury v cizím jazyce v rámci organizované učební činnosti, především se zaměřením na nácvik skupinové řečové komunikace v triádě s cílovou dovedností zapojovat se do rozhovoru a vést polylog s několika účastníky. Obecné předpoklady zvyšování řečové kultury při výchově budoucích učitelů shrnuje **J. Krysťánková** v příspěvku *К проблематике развития культуры речи студентов-будущих преподавателей*. Jako základní podmínky autorka vyzdvihuje zřetel ke kultuře vyjadřování ve všech formách výuky, zavedení speciálních kurzů teorie a praxe kultury řeči, užívání spisovného jazyka ve výuce a kulturu chování učitele. Jednu z konkrétních možností zvyšování kultury cizojazyčné komunikace uvádí **M. Rohál** v příspěvku *Усвоение языковых афоризмов – важный компонент культуры иноязычного общения*. Autor konstatuje nedostatečný zřetel k úrovni řečové kultury při osvojování si ruského jazyka na školách a podtrhuje nutnost hledání metod a forem osvojování jazyka v kontextu jiné národní kultury. Jednu z možných cest zvýšení úrovně kultury vyjadřování vidí v osvojení si adekvátního množství jazykových aforizmů

obsahujících kulturní informaci, která odráží tradované zvláštnosti ruské přírody, folklóru, umění, vědy, způsobu života, zvyků apod.

Na zvukovou stránku kultury cizojazyčného vyjadřování se soustředili dva autoři. sledující problémy osvojování si ruské výslovnosti v rozdílných jazykových prostředcích. **J. Bartoszewska** v článku *Безударный вокализм как фактор отражения культуры иноязычного общения* analyzuje teoreticko-metodické problémy osvojování si ruského nepřizvučného vokalizmu polskými mluvčími, které vyplývají jednak s rozdílností fonologicko-fonetických plánů obou jazyků, jednak s rozdílných relací mezi zvukovou a grafickou stránkou uvnitř obou srovnávaných jazyků. Lingvodidaktickou problematikou osvojování si správné ruské výslovnosti slovenskými mluvčími se zabývá **M. Špirko** v příspěvku *Изучение фонетики русского языка в сопоставлении со словацким языком*.

Další tematicky homogenní skupinu tvoří příspěvky zaměřené na otázky využití různých typů textů v jazykové výuce se zřetelem ke zvyšování jazykové kompetence a řečové kultury mluvčích. Zkušenosti s výukové praxe při výuce ústní komunikace v ruštině u studentů technických oborů jsou obsahem příspěvku **H. Bendové** *Роль научно-популярных текстов при воспитании культурного языкового общения студентов-нефилологов*. Nedostatků v ústním vyjadřování techniků, způsobené jejich zaměřením převážně na písemné a úzce odborné vyjadřování, lze podle autorky částečně odstranit zařazením práce s populárně-vědeckými texty. Efektivita této metody je založená především na využití individuálních zájmových motivačních faktorů posluchačů. **I. G. Kaurceová** se v článku *Прецедентные тексты как лингводидактическая проблема* zabývá lingvodidaktickými problémy dešifrování symbolů tzv. „precedentních“ textů v jazyce hromadných sdělovacích prostředků v učebním procesu. Jde o otázky správné interpretace strukturálně a sémanticky modifikovaných citátů z etalonových ruských textů, které je možné pouze při dostatečné znalosti kulturních realit. Podobnou problematiku řeší **J. Šipko** v článku *Пародизация текстов*. Autor, jenž se dlouhodobě zabývá projevy metaforizace a intertextuality v současné ruské publicistice, v tomto případě sleduje způsoby parodizace (parafrázování) etalonových textů ruské literatury v současné ruské politické publicistice. Ukazuje, jakým způsobem a s jakou intencí jsou v této sféře využívány jednotlivé typy etalonových textů (pohádkové motivy, ruská a sovětská klasika, sovětské oficiální dokumenty apod.) a dochází k závěru, že tyto parafráze slouží většinou k vyjádření negativního hodnocení popisovaných skutečností, nedůvěry k „oficiálním“ pravdám a k ideovým proklamacím jakéhokoliv establishmentu. **S. Prochorovová** se v příspěvku *Проблема диалога культур при обучении русскому языку в Беларуси* zabývá využitím národně orientovaných textů ve výuce ruštiny v Bělorusku, analýzou úlohy běloruského textu v ruské kultuře a podrobněji rozpracovává metodické otázky osvojování si cizího jazyka ve světle teorie vertikálního syntaktického pole, zdůrazňující srovnávací zkoumání slovesné reky jako jazykového odrazu národního obrazu světa.

Další skupinu referátů spojuje zájem o otázky systémové lingvistiky v souvislosti se společenskými změnami (změnami v podmínkách komunikace). Lingvisticky orien-

tovaný příspěvek **A. Brandnera** *Изменения в грамматическом строе современного русского языка* se zabývá nejvýraznějšími systémovými změnami v oblasti ruské gramatiky. V příspěvku je věnována pozornost především konkrétním projevům silící tendence k využívání analytických prostředků v oblasti tvarosloví a slovtvorby, na úrovni výpovědi si pak autor všímá zejména těch syntaktických modelů, jejichž aktivizace souvisí se stíráním bariér mezi spisovnou a hovorovou ruštinou. **B. Rudincová** (*Место аббревиатур в русских и чешских газетных коммерческих текстах*) upozorňuje na aktivizaci abreviace v současné ruštině v souvislosti s probíhajícími společenskými změnami a se zaměřením na oblast komerční ruštiny. Na základě klasické strukturální klasifikace třídí nová zkratková pojmenování do několika skupin a zamýšlí se nad otázkami komunikativnosti a srozumitelnosti zkratk, nad jejich užíváním z hlediska jazykové kultury a také nad problémy jejich dešifrování, resp. překladu při akutním nedostatku potřebných lexikografických příruček. V článku *Современные тенденции в русском языке в сопоставлении с чешским и связанные с ними проблемы устного перевода* **M. Csiriková** poukazuje na aktuálnost otázek, spojených s divergentním vývojem některých složek jazykových systémů současné ruštiny a češtiny ve změněných společenských podmínkách, a to zejména pro oblast překladatelské teorie a praxe. Cílem příspěvku je poukázat na nezbytnost vytvoření určité typologie sociálních východisek komunikace, charakteristických pro kultury jazykových prostředí vstupujících do kontaktu prostřednictvím překladu, dále pak odhalení jejich specifík, a také cílového zaměření jazykových prostředků a některých jazykově systémových a mimojazykových faktorů, jejichž osvojení je důležitým předpokladem dosažení adekvátnosti překladu při zachování kultury daného cílového jazyka. **D. Oganjesjanová** (*К современным процессам развития лексики в русском языке в сопоставлении с чешским*) sleduje hlavní tendence ve vývoji slovní zásoby současné ruštiny a češtiny, související se společenskými změnami posledního desetiletí. Připomíná úlohu přejímání slov z cizích jazyků, především z angličtiny, dále proces abreviace, některé divergence v produktivitě určitých slovtvorných modelů a ve způsobech nominace.

Dva příspěvky byly věnovány informaci o nových netradičních učebních materiálech. **J. Folprechtová** (*«Что? Где? Когда? – Интересная разновидность коммуникативной игры»*) seznamuje s komunikativní hrou *«Что? Где? Когда?»* I. Rusanovové (Moskva 1992) pro neomezený počet hráčů s pokročilou znalostí jazyka, umožňující rozvoj nejen jazykových, ale i encyklopedických dovedností a znalostí. *«Пороговый уровень русского языка делового общения»* i *проблема категоризации* je název příspěvku **S. M. Revucké**. Autorka, působící na Institutu ruského jazyka A. S. Puškina v Moskvě, informuje o učebním materiálu, vypracovaném v rámci projektu zaměřeného na systémový popis ruského jednacního jazyka a vytvoření soustavy textů k objektivnímu hodnocení úrovně ovládnutí ruského jazyka. Materiály mohou sloužit pro přípravu studentů ke zkouškám na získání určitých certifikátů, ale také pro učitele jako metodická příručka pro přípravu testů a kontrolních cvičení, pro zpracování plánů, programů a učebnic.

Dvojice příspěvků královehradeckých rusistů se týká otázek výuky dialogické komunikace. **R. Purm** ve stati *К проблематике формирования компетенции учащихся в устном общении на иностранном языке* řeší otázku charakteru procesu formování kompetence ústního vyjadřování v cizím jazyce a zdůrazňuje úlohu komunikativních cvičení při současném omezení přípravné fáze, resp. efektivní proporcionalitu přípravných, předřečových a řečových cvičení. Těžiště výuky ústního vyjadřování má spočívat v osvojování si „strategie a taktiky“ vedení dialogu, čemuž musí předcházet vypracování odpovídající soustavy cvičení. Navazující příspěvek **A. Rejmánkové** *К вопросу о взаимосвязи между условиями диалогического общения и его образцами* rozpracovává metodiku přípravy k dialogické komunikaci, nácviku dialogických dovedností v určitých modelových komunikačních situacích, jakými jsou např. mikrodialogy vyjadřující poděkování, telefonní rozhovor, pozvání, dialog mezi učitelem a žákem.

Zbývající příspěvky představují mozaiku tematicky i metodologicky rozrůzněných prací. **L. Gerbiková** v článku *Содержание концепта „счастье“ у молодой белорусской интеллигенции* předkládá a interpretuje výsledky analýzy obsahu pojmu „štěstí“ u mladé běloruské inteligence na základě dotazníkové metody. Zjišťuje asociční pole tohoto pojmu a dospívá k závěru, že sémantický obsah slova „štěstí“ charakterizuje vzájemný vztah jazyka a kultury a měl by být proto zkoumán v tomto vztahovém rámci. Motivační aspekty výuky ruštiny u studentů nefilologických oborů jsou předmětem zájmu **A. Hirkové** (*Факторы повышения интереса студентов к изучению русского языка*). Z rámce ostatních příspěvků se svým předmětem vymyká stať **Je. Timofejeva** *Еще раз о Третьем Риме*, řešící problematiku historicko-filozofickou. Jde o jakýsi komentář k diskuzi D. Lichačeva a S. Magida na téma diskurzu o Moskvě jako tzv. třetím Římu. Autor vychází z teze, že za jeden ze základních parametrů vztahů v mezinárodní komunikaci lze považovat mýtus, a ve zmíněné diskuzi se pokouší korigovat krajní stanoviska obou diskutérů. Kolektivní práce **V. Volkova, M. Mikluše, R. Zimka a M. Varcholy** *Об обучении языку как о порождении речи и о вопросе базовых компонентов глубинной семантики* představuje hluboce fundovaný pohled na problematiku vztahu jazyka a myšlení. Analyzuje z psycholingvistického hlediska otázku generování výpovědí (přeměny myšlenky v text) se zaměřením na ideografický popis zákonitostí rozvíjení sémantického prostoru souřadných a podřadných souvětí. Formuluje hypotézy, využitelné ve výuce jazyků, zejména při osvojování si bazových komponentů jejich hlubinné sémantiky.

Ve své stati nazvané *Основные идеи этнопсихоллингвистики* se **Rudolf Zimek** obrací k tradičnímu členění jazyka na *langue* a *parole* a uvádí, že je třeba věnovat více pozornosti *parole*, a to především z hlediska sledování jak verbálního, tak neverbálního chování; právě neverbální složce komunikace je podle jeho názoru zatím věnováno málo pozornosti. Šanci tu vidí pro novou disciplínu – etnopsycholingvistiku konstituující se v současné době i v ruské jazykovědě. V této souvislosti si všímá adaptačně adaptivního významu kultury při střetávání jedince s celkem, v jehož rámci hraje jazyk velmi významnou roli, a to především v při vytváření a aplikaci archetypů, řídicích

mentální i nementální chování lingvokulturních skupin a pomáhají vytvářet jejich obraz světa prakticky využitelný i při srovnávacím studiu literatury a kultury vůbec stejně jako při přenosu fenoménů jedné kultury do kultury jiné.

Ke XII. Olomouckým dnům rusistů odkazuje *Вводный доклад на XII Оломоуцких днях русистов* **Miroslava Zahradky**. Pro jeho text je charakteristické celostní pojmání ruské literatury XIX. a XX. století především v tom, jak vidí vzájemné ovlivňování koryfejí ruské literatury a spisovatelů tzv. druhé a třetí řady. Vyčleňuje základních šest rysů dvou století ruské literární tvorby, které ji zařadily mezi největší evropské literatury (experimentálnost, obecně lidská problematika...). V současné ruské literatuře pak nachází tendenci k překonání postmodernismu, inspiraci klasikou a hledání v tradicích ruské literatury, ať již klasické nebo avantgardní (např. Gogol).

Téma dětství a dítěte v ruské literatuře XIX. století jako jedno z témat spojujících ruskou a evropskou literaturu zpracovává **Radka Hříbková** ve svém příspěvku *О детях и бесах*. Rostoucí četnost děl s tématem dětství ve 2. polovině XIX. století interpretuje jako zájem o hlubiny a protiklady lidské psychiky, jako výraz antinomie dobro-zlo, přičemž estetické se při zpracování tohoto tématu bezprostředně pojí s etickým (s. 160), s tvůrčím elánem a tajemstvím. Dítě pak může podle autorky plnit i roli mravního imperativu (např. u Dostojevského, Andrejeva, Čechova aj.). Různě traktovaná estetická a etická antinomie dítě-běs se podle autorky stala i jedním z makrosymbolů ruské literatury.

Stať **Antona Eliáše** *Хронологические детерминанты героя русской романтической лирики* se pokouší orientovat čtenáře na ruský romantismus a jeho hodnotovou a typologickou interpretaci zaměřenou na hrdinu. Eliáš se chce oprostít od často používaných pojmů jako revoluční či reakční romantismus atp. a staví na interpretaci vztahů subjektu (hrdiny) a světa. Využívá k tomu v mnohém inspirativní studium časových a prostorových hodnotových determinant ve vnímání světa subjektu literárních děl Žukovského, Rylejeva, Puškina a Lermontova a vytváří zdařilou typologii hrdinů jejich romantické lyriky; za nejuplnějši realizaci protikladného, oscilativního modelu světa „bez evoluce“ (s. 171) ve vědomí romantického hrdiny považuje hrdiny Lermontovy lyriky.

Z jedné scény společenského večera u Nastasji Filippovny v románu *Idiot* F. M. Dostojevského vychází **Zdeněk Pechal** při zamyšlení nad smíchem v ruské literatuře (*Три образа смеха в русской литературе 19 века*). Všimá si společenského pozadí, psaných i nepsaných norem chování, racionálních i neracionálních stránek motivace jejich chování. Smích v této epizodě stejně jako v dalších epizodách vybraných z díla L. N. Tolstého (ve *Vojně a míru*) opět Dostojevského (*Dvojník*) není vůbec radostným bachtinovským smíchem, ale smíchem šaška, osamoceným smíchem a výsměchem nad tím, kdo chtěl opravdu něco uskutečnit, leč končil v bláznici.

V mnohém profeticky vidí **N. M. Ščerbina** *Бэсы* Dostojevského v článku *Роман Ф. М. Достоевского «Бэсы» и мотив «бесовщины» в русской исторической прозе последней трети XX века, neboť celá řada autorů toto téma především v jeho filozofickém podtextu využila při deskripci toho, co se ve XX. století stalo skutkem*

(Okudžava, Aldanov, Trifonov, Maksimov, Solženicyn aj.). O „běsovščině“ mluví jako o sociálně politickém fenoménu (s. 180). Pozornost pak obrací na konkrétní průjevy tohoto jevu v některých postavách děl výše zmiňovaných autorů všlmajších si především narodovolství. ale pak přechází i k podobným situacím u bolševiků. kdy i oni začali zneužívat hesla, že „účel světlí prostředky“, což je názor, který lze přenést až do terorismu konce XX. století. Autorka kromě toho vyslovuje názor, že vnější projevy. činy „běsů“ mají svůj základ v jejich nitru, v jejich ničivé malosti a netrpělivosti.

Receptí Puškinova díla a osobnosti v *Прогулках с Пушкиным* (1966-1968) Andreje Siňavského-Terce si ve stati *Специфика восприятия Пушкина А. Терцем-Синявским («Прогулки с Пушкиным»)* všlma bulharská badatelka Irina Zacharijevo-vá. Zachycuje tu řadu dílčích projevů, v se nichž Siňavskij-Terc Puškinovi přibližuje, jako např. snaha nabýt jiného než ruského původu (pseudožidovské přijmení jako pseudonym), sblížování se s lidmi „dole“, tendence patřit k „davu“ atp. Místy pak provokuje (Puškinova erotičnost, lenost aj.), jindy pak prostřednictvím historického či současného tématu mluví na jemu současný život a jeho problémy. V Puškinovi nachází i rysy tematicky (např. soukromý život jedinců) či stylově blízké akméistům, futuristům, Achmatovové, Pasternakovi i dalším.

Smysl pro detailní práci s texty Venedikta Jerofejeva prokazuje Miroslav Zahrádka v krátkém zamyšlení nad tím, jak tento autor nahlíží na ruské literární klasiky (*Классики русской литературы глазами эксцентрика конца двадцатого века*). Prokazuje, že kromě Gogola ctí Jerofejev i celou řadu dalších klasiků, a to i přesto, že svoji úctu kryje ironií, provokativními výrazy či ji maskuje zdánlivým negativním kontextem (např. alkoholismem).

Literární část uzavírá 14. kapitola představující výsledky dlouhodobé práce Miroslava Zahrádky při sledování recepte Maxima Gorkého v českém prostředí (*Максим Горький в охлasech české критики на přелому století*). Tentokrát zachycuje počátek druhého desetiletí 20. století, především pak reakci české literární kritiky na román *Зповěď* a na *Žaloby, pohádky a jiné povídky*. I tato kapitola přesvědčuje o Zahrádkově důkladnosti a důslednosti při sledování komplexní reakce českého prostředí na Gorkého díla ba i na jejich hodnocení ve spisovatelově vlasti.

Sborník je tradičně zakončen kronikou – informacemi o personálním složení pracoviště v daném kalendářním roce, o vědecké a organizační činnosti pracoviště, o publikační a přednáškové aktivitě jeho členů, přijatých zahraničních hostech a přináší i zprávu o XII. Olomouckých dnech rusistů. Jako celý sborník i tato část si zaslouží ocenění za pečlivou přípravu.

Ročenka si zachovává tradičně dobrou úroveň jak co do šíře a aktuálnosti zachycených odborných témat, tak i co do tendence neuzavírat se vnějšímu prostředí a dávat šanci na publikování i „neolomouckým“ autorům. Škoda jen, že sborníky vycházejí se zpožděním, které jejich informační aktuálnosti poněkud ubližuje.

Josef Dohnal, Jiří Gazda